

Albertus Magnus ve Bir Bilim olarak Etik

Yrd. Doç. Dr. Süleyman DÖNMEZ*

Atıf / ©- Dönmez, S. (2007). Albertus Magnus ve Bir Bilim olarak Etik. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1), 27-44.

Özet- Ortaçağ, basmakalıp yargılardan sıyrılarak açık bir zihinle incelenirse, onun ancak modern dönemlerde ulaşılabilmiş bir düzey sanılan yaratıcı bir düşünce zenginliğine ve aydınlığa sahip olduğu hemen fark edilir. Öyle ki, o, sadece teolojide değil, felsefede de günümüze ışık tutabilecek pek çok verimliliğe ve açılımlara sahiptir. Felsefi bağlamda verimlilik ve açılımdan anladığım, aktif olan yaşama ve düşünceye katılımda evrensel nitelikler taşıyan farklı kuramsal yapıların keşfedilmesi ve yeni alanların hizmete sunulmasıdır. Batı dünyasının “büyük / magnus” lakabıyla onurlandırdığı ve Ortaçağda evrensel doktor / doctor universalis payesine sahip tek şahsiyet olan Albert (1206–1280), felsefi, teolojik ve bilimsel araştırmalarıyla, özellikle de Aristoteles’in etkisiyle doğal alana ayrı bir önem atfederek, en azından tercih ettiği yöntem açısından çağını aşmış görünmektedir. Onun 19. yüzyıla kadar geçerliliğini koruyan Aristoteles (İ. Ö. 384–324) menşeli bilim ölçütlerine bağlanarak metafizik tabanlı teorik bir etiği pratik bir yapı olarak temellendirmek istemesi, günümüzde de tartışmalı olan bir soruna farklı bir açıdan bakabilme imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler- Albertus Magnus, Etik, İkinci analitikler, Bilim, İlim, Ortaçağ Felsefesi

§§§

Giriş

Günümüzde etik, bir felsefe disiplini veya felsefenin bir dalı olarak kabul edilmektedir. Ancak onun “felsefedeki konumu, müstakil bir disiplin olup olmadığı, bilimsel bir disipline indirgenip indirgenemeyeceği...” meseleleri, dün olduğu gibi, bugün de felsefe çevrelerince tartışılmaktadır. Bütün bu tartışmalar, bizim çalışmamızın doğrudan konusu değildir. Zira biz bu çalışmamızda yaklaşık 800 yıl önce yaşamış olan bir düşünürü yönelmekteyiz. Elbette

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı. suelocan@cu.edu.tr

yapmak istediğimiz, salt tarihsel bir araştırma değildir. Çünkü felsefenin felsefeden daha ziyade felsefe tarihinde ortaya çıktığının farkındayız. Bu nedenle bizce bugünün felsefe sorunlarını çözmeye çalışırken de felsefe tarihine ve geçmiş devirlerde tartışılan problemlere ve sunulan çözümlere dikkat çekerek onlardan istifade etmek, felsefenin düşünsel olarak dünü bugüne bağlayan sürekliliğini (*philosophia prennis*) canlı tutabilmek için zorunluluk arz etmektedir. Tabii ki felsefe, sadece sürekliliğini ve güncelliğini koruyabilmek için değil, aynı zamanda ikbalini sağlam temeller üzerine inşa edebilmek için de, kendi tarihine sürekli müracaat etmek durumundadır. Bu nedenle Miraç Katırcıoğlu'nun bir "fikir tarihçisi"¹ olarak değerlendirdiği Emile Bréhier'in (1876–1952) "*tarih(i) felsefede gerçek bir kurtarıcı*"² olarak görmesi kayda değer bir tespittir. Demek ki, eski dönemlerdeki felsefi anlayışların irdelenmesi, sadece tarihsel değere sahip olan bir aktivite olarak değerlendirilmemelidir. Zaten felsefede felsefi düşünce tarihine sıklıkla müracaat edilmesi ve onun farklı bakış açıları altında yeniden yorumlanmaya çalışılması, dünün felsefi fikirlerinin bugünün felsefe anlayışları ile sanıldığından çok daha kuvvetli bir bağlantı içerisinde olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Felsefi bağlamda yapılan bazı tarihsel belirlemelerin incelenmesi, bizlere, eğer varsa, yanlış anlamaları ve kusurları düzeltip giderilebilme fırsatı vermektedir. İşte Büyük Albert (*Albetus Magnus*), Ortaçağ düşüncesi üzerine genelde ileri sürülen olumsuz yargıların aksine, Ortaçağın modern devirlere de uzanabilen bakış açılarıyla³ dikkate değer bir kesit olduğunu anlamamızı sağlayan müstesna bir ilmî kişiliktir.

Biz bu çalışmamızda daha yaşadığı dönemde "*en çok atıf alan âlim*" olarak ünlenen Büyük Albert'in günümüzde de yoğun olarak tartışılan "etiğin bir (b)ilim olup olmadığı" problemine nasıl bir çözüm önerisi sunduğunu araştırmak istemekteyiz. Dikkatimiz çeken Albert'in

---

¹ Katırcıoğlu, Miraç: "Önsöz", Emile Bréhier: *Felsefe Tarihi C. I İlkçağ ve Ortaçağ, fasikül I, Giriş-Helen Devri* içinde, Çev. Miraç Katırcıoğlu, M.E.B. yayınları, İstanbul 1969, s. i.

² Bréhier, Emile: *Felsefe Tarihi C. I İlkçağ ve Ortaçağ, fasikül I, Giriş-Helen Devri*, Çev. Miraç Katırcıoğlu, M.E.B. yayınları, İstanbul 1969, s. 1.

³ Ortaçağ felsefesinin canlılığı bağlamında bkz. Boiadjev, Tzotcho: "Wozu mittelalterliche Philosophie?", *Miscellane Mediaevallia* 26, *Was ist Philosophie im Mittelalter* içinde, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1988, s. 30-37.

meseleyi günümüze çok yabancı olmayan bir üslup ve yaklaşımla ele aldığıdır. Bu nedenle hedefimiz, tarihsel fikirler içerisinde kaybolmaktan öte, tarihî bir kişiliğin fikirlerinden hareketle daha çok bugüne mâl edilen bir dizi teolojik ve felsefi kaygının, aslında çok daha gerilerde, Ortaçağda bile, yoğun olarak duyulduğuna ve giderilmesi yönünde de ciddi uğraşların verildiğine işaret ederek adı geçen çağın düşünsel zenginliğini keşfetmeye dönük mütevazı bir adım atabilmektir. Ancak konuya girmeden önce, bütünlük açısından Albert hakkında kısa bir bilgilendirme yapmayı gerekli görmekteyiz. Zira Albert, ekseri Ortaçağda kısmen de daha sonraki devirlerde haklı bir şöhrete sahip olsa da, bugünün entelektüel çevreleri, onun hakkında talebesi Aziz Thomas'ın (1225–1274) hocası olması dışında kayda değer bir bilgiye sahip görünmemektedir.

Albertus Magnus

Albert⁴, Batı tarihinde “büyük / *magnus*” sıfatıyla onurlandırılarak anılan tek ilmî kişiliktir. Eserlerinin yekûnu Jammy'nin baskısında 21 *folium* / folya⁵ tutar. Bu, onun oldukça verimli bir araştırmacı olduğunu göstermektedir. Roger Bacon (1214–1294) onun daha yaşadığı dönemde (b)ilimde otorite olarak kabul gördüğünü bildirmektedir. Dante (1265–1321) de ona ‘Cennetin Onuncu Şarkısı’nda teolojik ilmin fenerleri altında yer vermektedir.

Rönesans'ta ise, bazı çevreler, Aristoteles'e hayranlığı ve bağlılığından dolayı Albert'e “*simia Aristotelis* / Aristoteles'in maymunu” lakabını takmışlardır. Bu bağlamda onun o dönemlerde sıkça eleştirildiği ve pek çok fikrinin de reddedildiği görülmektedir.

---

⁴ Büyük Albert'in hayatı, ilmi kişiliği hakkında pek çok eser mevcuttur. Biz burada verdiğimiz bilgileri, farklı kaynaklardan harmanlayarak elde ettik. Bkz. Eckert, Willehald Paul: “Leben und Werk des Hl. Albertus Magnus”, *Albertus Magnus ausgewählte Texte (Lateinisch Deutsch)* içinde, Hrg. Albert Fries, değiştirilmemiş 4. Baskı, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2001, s. VIII-XXX; “Albert der Große. Seine Zeit, sein Werk, seine Wirkung”. Hrg. Albert Zimmermann, *Miscellanea Mediaevalia* içinde. Veröffentlichungen des Thomas-Instituts der Universität zu Köln, Bd. 14, Berlin-New York 1981; Schöpfer, J.: “Bibliographie”, *Albertus Magnus-doctor universalis, Festschrift der deutschen Dominikaner zum 700. Todestag Albert des Großen* içinde, Herbst 1980; Craemer-Ruegenberg, Ingrid: *Albertus Magnus*, C. H. Beck, München 1980, s. 28–37; Betzendörfer, Walter: *Glauben und Wissen bei den Grossen Denkern des Mittelalters*, Leopold Klotz/Gotha 1931, s. 135-141; http://www.bautz.de/bbkl/a/albertus_magnus.shtml

⁵ Eskiden eni ve boyu 35 ile 45 cm arasında değişen kitap formatı; çoğulu: folia/folya.

Albert, Aristoteles'e büyük önem vermesine rağmen, onun kör bir taklitçisi değildir. Onun Aristoteles hakkındaki şu cümleleri, çok açıktır: "*Aristoteles'in bir Tanrı olduğuna inanan kişi, onun hiçbir zaman yanılmaz olduğunu kabul etmek zorunda kalır. O, bir insansa; kuşkusuz bizim gibi yanlışa düşebilir.*"⁶ Esasen Albert, Aristoteles'i otorite olarak benimsediği alanları tabii bilimlerle sınırlandırmaktadır. Zira Albert'e göre onun Katolik inancına ters gelen görüşleri de vardır. Bunları kabul etmek mümkün değildir. Ancak Aristoteles'in metafizik problemlere sunduğu çözüm önerilerindeki başarısını da göz ardı etmemek gerekir. Bu alanda o, büyük bir otoritedir. Albert'in araştırma tarihinde onun ağırlıklı olarak Aristoteles'ten aldığı sanılan tecrübi, deneysel ve metafizik alandaki önemi, daha sonraları delilleriyle yeniden ortaya konulmaktadır. Mesela Aydınlanma çağı düşünürlerinden Alexander Humbold (1769–1859), ondan Rönesans dönemindeki aşağılayıcı yargıların aksine, "*Ortaçağın yüce şahsiyeti*" olarak gururla söz etmektedir.⁷

Albert, aslında bütün Hıristiyan dünyanın alenen ya da dolaylı olarak yöneldiği bir düşündürüdür. Özellikle Batı'nın Aristoteles felsefesiyle tanışmasında onun Müslüman filozofların etkisinde yöneldiği Aristoteles şerhlerinin (*paraphrasis*) büyük etkisi vardır.⁸ Katolik imanı Aristoteles felsefesiyle temellendirerek savunmak istemesi ise, onu şöhrette zirveye taşımış görünmektedir. Çünkü onun felsefeye açık bir zihinle teolojik fikirlerin önünü açabilme çabası, Hıristiyan dünyanın çok önemseydiği Aziz Thomas (1225–1274) gibi bir teologun yetişmesine imkân sağlamıştır.

Albert, sistemini inşa ederken Aristoteles'in yanı sıra Platon'dan (427–347), Plotin'den (204–270), Augustinus'tan (354–430) özellikle de Aristotelesçi ve Platoncu renklerle bezenen İslâm filozoflarından çokça faydalanmaktadır. Eserlerinde pek çok filozofun ve

---

⁶ Albertus Magnus: *Phys.* VIII, tr. 1. c. 14: "Qui credit Aristoteles fuisse deum, ille debet credere, quod nun quam erravit. Si autem credit ipsum esse hominem, tunc procul dubio errare potuit, sicut et nos."

⁷ Krş. Werner, Petra: *Himmel und Erde: Alexander von Humboldt und sein Kosmos*, Humboldt-Forschung, Bd. 24 Akademie, Berlin 2004, s. 29.

⁸ Bkz. Albertus Magnus: *Ethica* (Paraphrase zur Nikomachischen Ethik des Aristoteles, oluşum tarihi yaklaşık olarak 1262 / 63, Ed. Par. T. 7; Erlangen, Univ. Cod 263 [s. 13 / 14] l. 1 tr. 1 c. 1 [p. 2b; f. 1rb]).

meşhur felsefe okullarının ismini zikretmekte ve onlardan alıntılar yapmaktadır.⁹ Ancak bu farklı felsefelerin etkisini sistemine dağınık bir üslupla yansıtmaktadır. Çok çeşitli ve geniş yelpazeli bir bilgi dağarcığına sahip olduğu hemen fark edilmektedir. Belki de bundan dolayı düşüncelerini içsel bir bütünlük içerisinde işleyememektedir. Bazen mantıksal açıdan tutarlı çıkarımlara gidemediği, ara sıra çelişiklere de düştüğü görülmektedir.

Albert, özellikle Aristoteles'in görüşleri aracılığıyla Latin Batı dünyasında düşünsel bir canlanma meydana getirmiştir. Onun etiği *II. Analitikler*'de sınırları çizilen (b)ilim kavramına uygun olarak yapılandırma çabası, hem en gözde talebesi Aziz Thomas'ı hem de birkaç kuşak boyunca diğer filozofları ve teologları yoğun olarak etkilemiştir.¹⁰

Şimdi etki alanı böylesine geniş olan Albert'in Aristoteles'in *II. Analitikler* temelli etik görüşünü, yukarıda ifade ettiğimiz hedefimiz doğrultusunda şu soruları yönelterek araştırma-ya başlayalım: Acaba Aristoteles, etiği bilimden kesin çizgilerle ayırmakta mı, yoksa bir (b)ilim olarak mı görmektedir? Albert, etik anlayışını temellendirirken Aristoteles'ten nasıl yararlanmaktadır? Aristoteles'ten çok ayrı bir bakış açısına sahip midir? Elbette bu suallerle doyurucu cevap verebilmek için Aristoteles'in *II. Analitikler*deki (b)ilim anlayışı üzerinde kısaca durulmalıdır.

---

⁹ Albert, eserlerinde Anaximenes, Pythagoras, Heraklit, Empedokles, Anaxagoras, Leukipp, Demokrit, Sokrates; Elealılar ve Epikürcüler. Empodokles'e ve Anaxagoras'a daha çok iltifat etmektedir. Sokrates'le Platon'u ise, Stoacı olarak değerlendirmektedir. Euklid'i, Ptolemaus'u, Hippokrates'i, Galen'i, Theophrast'ı, Alexander Aphrodisias'ı, Porphyri, Themistius'u, Proklos'u bilmektedir. Cicero'dan, Seneca'dan, Apulejus'den, Makrobius'tan ve Priscian'dan nakillerde bulunmaktadır. İbn Sina'ya, Kindi'ye, Farabi'ye, Gazali'ye, İbn Bacce'ye, İbn Tufey'le, İbn Rüşd'e Ebu Mazhar (El Belhî, Cafer ibn Muhammas, Albumasar)'a ve El Bitruçi (Alpetragius)'ye büyük ilgi duymakta ve adı geçen Müslüman filozoflardan da herhangi bir çekince duymadan alıntılar yapmaktadır. İsaac Israeli, İbn Gebirol (Salomo ben Jehuda (1020 / 21 – 1069 / 70) = Avicbron = Avencebrol = Avicbrol) ve İbn Meymun gibi Yahudi filozoflara minnettardır. Ama Meymonides'e, özel bir önem atfetmektedir. Bkz. Betzendörfer, Walter: *Glauben und Wissen bei den Grossen Denkern des Mittelalters*, Leopold Klotz / Gotha 1931, s. 140. Aristoteles: *Organon IV, İkinci Analitikler*, Çeviren: H. Ragıp Atademir, MEB, İstanbul 1996.

¹⁰ Bkz. Grabmann, Martin: "Der Einfluß Albert der Große auf mittelalterliche Geistesleben", *Mittelalterliches Geistesleben Bd. 2* içinde, München 1936, s. 324–412.

Analytica Posteriora: Bilgi ve (B)ilim

Aristotelesçi (b)ilim anlayışı, onun II. Analitiklerde (*Analytica posteriora*)¹¹ belirlediği ilkelere bağlı kalan bir yapılanmadır. Aristoteles, II. Analitiklerde kısmen günümüzde de geçerliliğini koruyan bir (b)ilim kuramı ileri sürmektedir.

Aristoteles'in nazarında bilgi, bir *habitus*; yani bir meleke, bir duruş, bir tutum, bir düzenlemedir. Bu, gerçeği / hakikati / doğruyu¹² isteyen insana ait bir niteliktir. (B)ilim ise, insana temellendirme ya da kanıtlama yeteneği kazandıran (*habitus demonstrativus*) bir *habitus*-tur. Çünkü Aristoteles'e göre, *demonstratio*, kullanıldığında bilgi üreten (*facientem scire, epistemonikos*) bir kıyastır. Bu nedenle (b)ilim, aslında bir araştırma değil, açık olan ilkelere dayanarak ulaşılan hükümlere aklî bir onamadır. Burada önemli olan, mantikî çıkarıma dayalı bir kanıtlamanın (*logos, ratio*) ayırıcı özellik olarak korunmasıdır.¹³

Bilimsel önermeler, hükümlerdir (*conclusiones*). Gerçi bu *habitus demonstrativus* sayesinde kanıtların çıkış noktaları, bir bakıma ilkeleri değil; hükümler (*habitus conclusionum*) bilinmektedir. İlkelerin bilgisi ise, ancak *nous* ya da *intellectus* (akıl) yeteneğiyle (*Intellectus est habitus principiorum*) elde edilebilir. Filhakika öncüller, bilgi için kesinlikle yeterlidir. Ancak onlar gerçek, ilk ve kanıtlanamaz olmalıdır. Aristoteles'in *Topik*'te formüle ettiği gibi, kanıtlanamayan bir önermenin tasdiki (*pistis, fides*), kendi içindedir. Onlar bizatihi, kendi aracılığıyla gerçek olan önermeler (*vera per se propositio*) olarak da adlandırılır. Bu tür önermeler, açıklaması başka önerme ya da cümlelerle yapılan "tanımlama" (*definition*) ile karıştırılmamalıdır.¹⁴

Bilimin önermeleri, teoremlere (*theoremata, conclusiones*) ve ilkelere (*prinzipien, axiomata, archai, prota*) ayrılır. Onun altında aksiyomlar, tanımlamalar, ön doğrular (*postulat-*

---

¹¹ Aristoteles, *Organon IV, İkinci Analitikler*, Çeviren: H. Ragıp Atademir, MEB, İstanbul 1996. (Anal. post.)

¹² Tam olarak bunlar: "habitus veridici: ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus" bkz. *NE* 1139b 16–17.

¹³ Krş. Schulthess, Peter ve Imbach, Rudi: *Die Philosophie im lateinischen Mittelalter, Ein Handbuch mit einem bio-bibliografischen Repertorium*, Artemis&Winkler, Zürich und Düsseldorf 1996, s. 42.

¹⁴ Krş. Schulthess, Peter ve Imbach, Rudi: a.g. e., aynı yer.

lar) ve hipotezler yer alır. Aristoteles, ilkeleri bütün (b)ilimlerde ve tek bir (b)ilimde, mesela sadece sayılar içerisinde (*eşitlikten eşitliğin çıkacağı* gibi) ya da fizikte (*her hareketin doğal bir yönde cereyan etmesi* gibi) geçerli olmak üzere ikiye ayırır. Bilgide önkoşul olan bilgi ilkeleri, genel olarak bütün (b)ilimlerde ve bilgilerde geçerlidir. Bunlar, bilgi bir temellendirme ya da kanıtlama fonksiyonuna sahip olduğunda doğrudan kanıt ilkeleri olarak kabul edilir.¹⁵

Habitus conclusionum olarak bilimin tanımı için bir bilimin konusunu ve türünü gösteren kanıtların beyanı ve bir özdeşlik ölçütü eksiktir.¹⁶ Ancak bilimsel tutum, değişken olmayan zorunluluğu tanır. Zira o, ne ise, odur (olduğunun dışında başka bir şey değildir) ve parçalı olmayan genele şamildir. Demek ki, gerçek bilgi, mutlak olarak niteliklere, niceliklere ve ilişkilere (bağlara); kısaca bir nesnenin arazlarına değil, özüne taalluk eder. Bilginin “konusu”, bir bilimin hüviyeti, bilimlerin ayrışması ve tasnifi için merkezidir. Ama hangi kanıtlar, birlikte bir (b)ilim teşkil eder?

Bir (b)ilime tam olarak bir cins (bir konu, bir nesne) uygun düşer.¹⁷ Tersten ifade edilirse, her (b)ilim bir konuyu karşılar.¹⁸ Aristoteles, bilginin çeşitliliğinin kıstasları için de konuyu ya da cinsi yukarı çeker.¹⁹ Farklı bilgi, farklı konulara muvafıktır. Lakin bilgi, ilkelerin bilgisi olduğundan ilkelerin çeşitliliği sayesinde zorunludur. Ancak iki farklı alan, mesela aritmetik ve geometri, göz önünde bulundurulursa, aritmetik bir önermeyi geometrik ilişkilere, ya da matematik bir önermeyi fiziksel ilişkilere dayanarak ileri sürmek imkânsızdır.²⁰ Öyle ki, mesela fizik, matematiksel anlamda kötü muameleye uğramamalıdır. Burada dikkati çeken, Ortaçağda ve günümüzde de kısmen geçerli olan (b)ilimde uzmanlaşmayı öngören bir tavrın öne

---

¹⁵ “Çelişki” cümleleri, buna iyi bir örnektir. (Birisinin aynı anda hem var hem de yok olduğunu kabul etmek imkânsızdır). Krş. Aristo: *Met.* 1005b 19f., 1011b 20 f. Ya da “tertium non datur” cümlesi (her biri bir şey tarafından ya doğrulanır ya da yalanlanır) krş. Aristo: *Peri herm.* 18a 28, *Anal. Post.* 71a 14, 77a 30; *Met.* 995b 10.

¹⁶ Aristo: *Anal. post.* I, 7.

¹⁷ Aristo: *Anal. Post.* 87a 38ff.

¹⁸ Aristo: *Anal. Post.* 90b 21.

¹⁹ Aristo: *Anal. Post.* 87b 38ff; yine I. 7.

²⁰ Aristo: *Anal. Post.* 75a 38ff.

çıktığıdır.²¹ Özellikle Ortaçağda bütün (b)ilimleri aynı kesinlikle talep eden birinin yaklaşımı *indisciplinatus* (disipline edilmemiş) olarak görülür ve eleştirilirdi. (B)ilim kozmosu, bir bilgi sistemi olmadığından biçimsel ve metodik ölçülere göre değil, nesnelere ve tür ya da cinslerden hareketle ayrılmaktadır.

Netice itibarıyla Aristoteles için (b)ilim, bir “şey” (konu: genel, zorunlu, cins) hakkında (gerçek ve apaçık) esas ve ilkelerle (mantik çıkarımlarla, *rationaliter procedere*) hakiki / doğru bilgiye erişiren insani bir tutum ve duruştur. Bu anlayışta ideal ya da bilimsel bilgi, bir varlığın veya nesnenin ilkelerinden ve nedenlerinden çıkarılmaktadır. Bir başka deyişle; varlığın bilgisine sofistlerin iddia ettikleri gibi, göreceli ve değişken olarak değil, mutlak anlamda sahip olduğuna inanılmaktadır.²² Aristoteles’in diliyle söylersek; bir şeyi var eden nedenin o şeyin (var olmasının) gerçek sebebi olduğunun ve onun olduğu şey dışında bir şey olmasının olası olmadığına bilinebildiğini kabul etmektir.²³ Ortaçağda II. Analitikler bağlamında şekillenen bu anlayışa Büyük Albert de etigi bir (b)ilim olarak temellendirirken hassasiyetle bağlıdır.

Felsefi Bir (B)ilim olarak yapılandırılmak istenen Etik

Etik, günümüzde de felsefenin tartışmalı bir disiplinidir. Çoğandır onun konusunun belirlenmesinde düşünce çeşitliliği; hatta karşıtlığı görünür. Bu konu araştırılmaya başlandığında genelde ilk olarak etiğin ne olduğunu belirlemenin kolay olduğu düşünülür. Zira öteden beri net görünen bir tanımlamayla, onun ahlâklılığın (b)ilimi olduğunda bir uzlaşmanın var olduğu dikkat çeker.²⁴ Ama bu, gerçekten açık bir tarif midir? Derinlemesine yapılan küçük

---

²¹ Öyle görünüyor ki, Aristotelesçi bilim kuramının modern dönemdeki analitik geometriyle ya da matematiksel fizikle temellendirme gayretleri temelsizdir.

²² Krş. Timuçin, Afşar: *Aristoteles Felsefesi*, Kavram Yayınları, İstanbul 1976, s. 82.

²³ Bkz. Aristo: *Anal. Post.* I, 1 71a 1–2; I, 2 71b 19–22.

²⁴ Günümüzde Etik, daha ziyade felsefenin bir dalı olarak kabul görmektedir. Eğer o felsefenin bir dalı ise, onu bir (b)ilim olarak kabul edip etmemek, aslında felsefeyi bir (b)ilim olarak kabul edip etmemeye yakinen ilişkilidir. Felsefenin modern anlamda bir bilim olup olmadığı ise, farklı eğilimleri içeren keyfiyetli bir tartışmadır. Ancak bizim bu çalışmadaki amacımız, böylesine geniş bir tartışmanın içine girmeyi engellemektedir. Bu tür bir tartışmanın bizim burada ele aldığımız konuyla doğrudan değil, dolaylı olarak bağlantılı olduğu açıktır. Lakin şu kadarını ifade etmemizde de bir mahsur olmasa gerekir. Bizim nazarımızda bilim ya da ilim, metodik araştırmalar sonucu

bir felsefî araştırma, aslında onun hiç de açık bir tanımlama olmadığını hemen açığa çıkarır. Çünkü ahlâklılık ya da ahlâkî davranışların kaynağı çok anlamlı bir içeriğe ve değişken bir açılıma sahiptir.

Etiğin konumu ve ahlâklılık, aslında felsefede ilkçağlardan beri ilgi çeken ve çözüm aranan çetrefil bir sorundur. “İyi nedir, ahlâklılık nedir, erdem nedir?” gibi sorular yönelttikten sonra verilen yanıtlarla sorun, nice zamandır çözümlenmeye çalışılmaktadır. Aristoteles de *Nikomakhos’a Etik*’te benzer sualler yönelttikten sonra sorunun çözümüne dönük bir takım öneriler sunar.

Aristoteles için etik, pratik bir (b)ilimdir. Onun bilgisi de pratik yaşamdan edinilir. Bilgi bu (b)ilimde amaç değil, araçtır. Onun için Aristoteles etiğinde konu olarak bizatihi ahlâklılıktan daha çok, ahlâkî davranışlar araştırılır. “Biz erdemin ne olduğunu bilmek için değil, aksine erdemli (değerli insan) olmak için felsefe yapmaktayız.”²⁵ Zira insan özüne uygun olanı yapmaya ve varoluşunu gerçekleştirmeye meyyaldir. İnsanın özünün mükemmel işleyişi ise, yaşamda ona mutluluk bahşetmektedir.

Aristoteles, insandaki her içsel tavrın onun özüne, tabiatına; yani değerine ve becerilerine uygun düşen davranışı (*arete*) belirlediğini iddia eder. Bundan hareketle de ruh, akıl ve gayretkeşlik kavramlarından yola çıkarak aklî erdemleri (*aretai dianoétikai*) mizaç erdemle-

---

ya da insanî bir aktivite olarak düzensiz bir şekilde elde edilen bilgileri birbirine bağlayarak gizemli görünen olayların, nesnelerin, konuların belirli ilkeler dâhilinde sistematik bir açıklamasını yapmaktır. Felsefe de felsefenin bir kolu görünen etik de, ancak bu tür bir bilim anlayışı çerçevesinde bir “(b)ilim” olarak kabul edilebilir. Günümüzde bilim yapmadaki yöntem farklılıkları da kafaları çokça karıştırmaktadır. Bilimsellik ise, laboratuvar ortamında denetlenebilir olup olmamakla ölçülmektedir. Felsefenin araştırdığı sorunlar ise, laboratuvar ortamına taşınamamaktadır. Bu da felsefenin bir bilim olmadığı sonucuna götürmektedir. Bu çıkarımın daha çok fen bilimlerini temel alarak yöntemsal bir açıklama yaptığı açıktır. Oysa “bilim, eşittir yöntem” demek, sığ bir anlayıştır. Yöntem, bilimde sadece bir araçtır. Araçlar da değişken olabilir. Bu nedenle bizim önerimiz, laboratuvar ortamına sokulmayan sorunlarla uğraşan bilimleri, eskiden tercih edildiği üzere “ilim” olarak, sokulabilenleri ise, “bilim” olarak isimlendirmektir. Böylece hem kategorik bir düzenleme yapılmış olur, hem de kavram karışıklıkları önlenir. Bilimsellik de ilmiilik de değişen anlayış ve ölçüler ışığında geçmiş de olduğu üzere günümüzde de kendi mecrasını bulur.

²⁵ Aristo: *Nikomakhos’a Etik*, çev. Saffet Babür, Ayraç Klasik Metinler, Ankara 1998, II, 2

rinden (*aretai êthikai*) ayırır.²⁶ Ona göre her bir erdem, eğitimle kazanılır. Erdemler ise, esasen uygulamaya dayalı bir alışkanlıktır. Aristoteles, bu ayrımında “*êthos*” (huy, tabiat, karakter) ile “*ethos*” (alışkanlık, âdet, gelenek ve görenek) sözcükleri arasındaki dilsel yakınlığına dayanır. Çünkü isim olarak “*êthos*”, “*ethos*”tan türemektedir.²⁷ Ancak döneminin dilsel kullanımında her iki sözcük de farklı anlamlara gelmektedir. *Êthos*, daha çok dışsal bir alışkanlığa; *ethos* ise, içsel, ruhî bir özelliğe vurgu yapmaktadır.²⁸

Aristoteles’in bu etik temellendirmesinin Ortaçağ felsefesinin etkili siması Büyük Albert tarafından da benimsendiği görülmektedir. Albert’in yaklaşımı, Ortaçağda da etiğin felsefî bir (b)ilim olup olmadığı sorununun yoğun olarak tartışıldığını göstermektedir. Bu tartışmalarda genelde varılan sonuç ise, etiğin ahlâklı olmanın felsefesi olduğudur. O dönemlerde Aristotelesçi mecrada akan (b)ilim anlayışı çerçevesinde bu hükmün geçerliliği, doğrulanmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bu, Albert’in Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik* şerhinde de net olarak görülmektedir.

Albert’in *Corpus Aristotelicum*’dan (Aristoteles Külliyyatın) şerh (*paraphrasen*: başka sözcüklerle nakletmek) ettiği ilk eser (*super ethica*), Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik*’idir. Bu, 1248–1252 tarihleri arasında Köln’de teolog olarak bilinen bir şahsiyet tarafından şerh edilen ilk felsefî kaynaktır. Burada İslâm felsefesinde var olan bir geleneğin ilk olarak Albert tarafından Batı’da da uygulamaya konulduğu dikkat çekicidir. Zaten Albert, aynı metne 10 yılı aşan bir aradan sonra, günümüzde Arapçaları kısmen kaybolmuş olan İbn Sina ve Farabi kaynaklı bir dokümantasyonu²⁹ temel alarak ikinci bir şerh daha yazar.³⁰

---

²⁶ Saffet Babür, *Nikomakhos’a Etik* tercümesinde bizim aklî ve mizaç erdemleri olarak ifade ettiğimiz erdemleri, düşünce ve karakter erdemi olarak Türkçeleştirmektedir. Bkz. Aristoteles: *NE*, s. 25.

²⁷ İki kelime de *étos* (alışmak) fiiline dönmektedir. Etikos (ahlâkî) sıfatı, Latinceye *moralis* olarak çevrilmiştir. Daha sonra geçdönem Latincesinde *moralis* sıfatından *moralitas* (ahlâklılık) kavramı türetilmiştir.

²⁸ Krş. Barion, Jakob: *Philosophie, Einführung in ihre Terminologie und ihre Hauptprobleme*, Bauvier Verlag Herbert Grundmann, Bonn 1977, s. 220, 221.

²⁹ De Libera, Alain: *Ortaçağ Felsefesi*, Çev. Ayşe Meral, Litera Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 357.

³⁰ Krş. J. Dunbabin, “The Two Commentaries of Albert Magnus on the Nicomachean Ethics”, *Recherches de Théol. ancienne et médiévale* 30 (1963) içinde, s. 232–250.

Super Ethica'nın girişinde (*Prolog*)³¹ Albert, ele aldığı problemi; konusuna, amacına ve bilimsel özelliklerine göre sınırlandırdıktan sonra, araştırmasında hangi yöntemin kullanılması gerektiğine ve etik biliminin biricikliğine / öznelliğine ve birliğine / bütünlüğüne değinmektedir. Bu bağlamda o, özellikle etiğin birliği ve konusu söz konusu ise, yaşayarak elde edilen tecrübî / pratik bilgiyle araştırma sonunda elde edilen kuramsal / teorik bilginin aynı düzlemde değerlendirilemeyeceğinin altını çizmektedir. Bir konuda araştırarak bilgilenmekle, bir bilimsel düzen içerisinde bunu tecrübe etmek aynı şey değildir. Mesela araştırarak erdem ve ahlâkın ne olduğu üzerine bir takım fikirler edinilebilmektedir. Fakat araştırma erdemli ve ahlâklı yaşamakla oluşan mutluluğun nasıl bir hâl olduğunu kuramsal olarak kavratamaktadır. Bu, ancak pratik anlamda yaşayarak öğrenilebilmektedir. Elbette çok farklı deneyimler söz konusudur. Ama etik, buna rağmen bir bütünlüğe sahiptir. Farklı ahlâk biçimlerinin, bakış açılarının ve faktörlerin konu edinilmesi, çeşitlilik arz eden alanlara işaret etse de, etiğin bütünlüğüne hâle gelmemektedir. Zira bütün bunlar aynı tür içinde yer almaktadır. Albert, etikte değişik yaklaşımların içsel olarak bütünlük taşıdığı ve benzer bağlantılara sahip olduğu anlayışını, İbn Rüşd'ün (1126–1198) ve Eustratius'un (12. y.y.) Aristoteles yorumlarına dayanarak temellendirmek istemektedir. O, etiğin amacını araştırarak bir sorunun pratik içeriği hedef aldığına işaret ettiğini hatırlattıktan sonra, bu tür bir soruya, ilk defa tamamen soyut ya da öneri mahiyetinde bir yanıt vermektedir. Öyle ki, *Super Ethica*'nın *Prolog*'unun sonunda sorunu tekrar ele almakta ve pratik hedeflerin teorik olan amaçlardan nasıl ayrıldığını göstermeye çalışmaktadır.

Albert'e göre etik amaçlar, pratik ve kuramsal olarak iki ana başlık altında sınıflandırılabilir. Zira Etik bilgi mümkündür. Ama bu, ancak yaşandıktan sonra gerçek anlamda kavranılabilir. Çünkü iyi insan olarak yaşayabilmek için önce teorik anlamda iyi insan olmak gerekir. İyi insan olarak yaşamak, kuramsal olanın pratiğe dökülmesidir. Onun gerçek anlamda bilgisine de, sadece tecrübe edildikten sonra ulaşılır. Bu tecrübeyle kazanılmış olan mümkün bir bilgidir. Mümkün bilgi ise, iki yoldan bilgi kuramının konusu olabilir: Birincisi; imkân olarak değişimin temelinde yer alan maddeselliğe boyun eğdiğinden dolayı bilgi, varlığa dayanır.

---

³¹ Albertus Magnus: *Super Ethica*, Prim. ed. Wilhelmus Kübel, Münster (1. Fasz. 1968; 2. Fasz. 1972).

Eğer bilgi toplanırken imkânlılık söz konusu değilse, ulaşılan bilgi kesin değildir. İkincisi; bilgi, imkânlılığın nedenlerine (*ratio*) yönelir. Bu bilgi, değişmez ve zorunludur. Bilimsel bilginin konusu için gerekli olan şartlar burada tam olarak yerine gelmiştir.³²

Albert, bu bilgi kuramsal düzlemde etiği tasnif ederken Aristoteles'in Latince şerhlerinden faydalanmaktadır. Öyle ki, *Super Ethica*'nın *Prolog*'unda *ethica docens*'in konusu olarak ahlâkın esasını (*ratio*) ve hedefini (*intentio*), akıl yürütmenin her alanına yayarak belirlemeyi denemektedir. Çünkü ona göre ahlâk, tesadüfî yahut olası bir oluşum değil, zorunlu bir olgudur. Bu nedenle ahlâkî davranışların insanlarla bağlantısı kurulabildiği sürece de, ondan evrensel ilkeler elde edilebilir.³³ Bu bağlamda etik (b)ilim, öğretici / bilgi verici (*scientia docens*) ve fayda getirici / yol gösterici (*scientia utens*) (b)ilim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Zaten her bilimsel bütünde öne çıkan bir niteliği, ayırım / farklılık (*differentia*) olarak okumak mümkündür. Ancak *scientia docens* aracılığıyla elde edilen bilgi, kendine yeten bir amacı değil, davranışı; yani eseri açıklamaktadır. Gerçi etik, talime dayalı (*doctrina*) olan bir (b)ilimdir. Fakat onu gerçek manada değil, mecazî olarak anlamak gerekir. Bunun mecazî olduğu, *Super Ethica*'nın X. Kitabında tartışılan etik biliminin amacı hakkında yöneltilen suale (*quaestio*) verilen cevaptan çıkarılabilmektedir. Burada iki boyutlu bilimsel bir bütün olarak etik disiplininin yöntemi üzerine bir karar verilmektedir. Böylece etiği, Aristoteles'in iddia ettiği gibi, sadece yöntem olarak açıklamak yeterli bulunmamaktadır. En az iki boyutlu bir tecrübe alanına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Bhusus, hem *ethica docens*'in koşullu-tümdengelimli olarak delillendirilmesi (*modus demonstrativus*) hem de *ethica utens*'in ikna edici argümanlara dayanarak (*modus persuasivus*) açıklanabilmesi için değer yükleyen ifade ve anlamların bir arada olması gerekmektedir. Bu yaklaşım, Albert'in *ethica docens*'i kesin bir (b)ilim olarak kabul ettiğini göstermektedir. Çünkü burada bir bilimin konusu bakımından gerekli şartları taşıyabilmesi için yeterli görülen temel bir faktör, etiğin araştırma

---

³² Krş. Kraft, Victor: "Wissenschaftliche Erkenntnis und Philosophie", *Hubert Schleiert: von Platon bis Wittgenstein Eine philosophisches Lesebuch* içinde, Beck, München 1998, s. 64,65.

³³ Bkz. "Das erste Buch der Nikomachischen Ethik bei Albertus Magnus", *Albertus Magnus: Doctor Universalis 1280 1980* içinde, ed. Gerbert Meyer ve Albert Zimmermann, Matthias-Grünwald, Mainz 1980, 373-385.

alanına dâhil edilerek uygulamaya konulmaktadır.³⁴ Ancak Albert, bu yaklaşımında Aristoteles etiğine nasıl bağlanmaktadır?

Albert, etik anlayışını yapılandırırken Aristoteles'e doğrudan değil, dolaylı olarak bağlanmaktadır. Şöyle ki, Aristoteles'in metinlerini yorumlarken (*expositio textus*) yöntem olarak Aristoteles'e sadık kalma istediğinden taviz vermemeye çalışmakta ve *Nikomakhos'a Etik'i ethica utens* olarak anlamaktadır. Bu bağlamda *Super Ethica*'nın I. Kitabında etiğin bir konusu olarak insanî davranışın nihaî hedefi olan mutluluğu metafizik boyutta yakalama, ahlâkîliğin sözü edilen evrensel ilkeleri arasında takdim edilmektedir. Buradan çıkan sonuç ise, *scientia docens*'in davranışın metafizik esaslarının koşulsuz-tümdengelimli (kategorik-deduktif), tecrübî ve evrensel olana ait bir yansı(t)ma (*reflexion*) olarak etik alanı bütünüyle içerdiğidir. Daha açık bir ifadeyle; etik, bir *scientia docens*'tir.³⁵

İlkesel ve kuramsal bir alanın etiğe dâhil edilmesinde Albert'in dayanağı İbn Rüşd'tür. *Super Ethica*'nın *Prolog*'unda etiğin bütünlüğü hakkındaki soru bağlamında İbn Rüşd'ün üç kısma ayrılan kapsamlı etik anlayışına öncelikle ahlâkîliğin ilkeleri üzerine (*de principiis moralium*) isminin verilmesinin daha uygun olduğuna işaret edilmektedir.³⁶

Albert'in etiği Aristoteles perspektifinden İbn Rüşd'e dayanarak bilimselleştirme süreci, daha sonra Aziz Thomas ve Dun Scotus (1265–1308) aracılığıyla tamamlanmak istenmiştir.

Aziz Thomas, büyük ihtimalle Aristoteles'in etiğini Hocası Albert'in aracılığıyla tanımaktadır. Ancak daha sonra o, meşhur eseri *Summa Theologiae*'nin II. Kısımında hocasının felsefî-etik tasarısını Hıristiyan öğretilerle geliştirerek Hocasından net olarak ayrılmaktadır. Onun algılayışında bütüncül olarak bir metafizik tasnifin (düzenlemenin); yani bir muamele (icra) metafiziğinin etik-pratik ifadelerle aktarılması ayırıcı özelliştir(vasfı mümeyyiz / karakte-

---

³⁴ Krş. Dreyer, Mechthild: "Ethik als Wissenschaft nach Albertus magnus", *Miscellane Mediaevalia* 26, Was ist Philosophie im Mittelalter içinde, Berlin / New York: Walter de Gruyter, 1988, s. 1017–1023.

³⁵ Krş. Dreyer, M., a. g. m., s. 1019.

³⁶ Bkz. Hödl, L.: "Über die averroistische Wende der lateinischen Philosophie des Mittelalters im 13. Jahrhundert", *Recherches de théologie ancienne et médiévale* 39 içinde, 1972, s. 171–204

ristik).³⁷ Ancak bu bağlantı, Albert'in çok önemsemediği tabii bilimler zeminine pek uygun düşmemektedir. Ama Thomas için, öncelikle *Summa*'ya hâkim olan teolojik perspektifin doğal bir neticesi olarak ahlâkî bir kuralda metafizik bilginin dolaysız olarak temellendirilmesi daha önemlidir. Bundan dolayı Thomas, Albert'in *Super Ethica*'da kısaca açıkladığı *ethica docens*'in *ethica utens*'le ilişkisini sistematik olarak işlemektedir. Ancak hocasının açıkladığı gibi, metafizik esası, sadece etik-pratik ifadelerden farklı, koşullu-tümdengelimli (kategorik-deduktiv) bir bilimsel bütünlük olarak değil, bununla beraber yönetsel birlik içerisinde ihtimalî delillerle yapılandırılarak geliştirmektedir.

Albert'in etiği II. *Analitikler*'de sınırları çizilen bilim kavramına uygun olarak bu yapılandırma gayreti, Aziz Thomas'tan bir kuşak sonra Duns Scotus'un teoloji bağlantılı düşüncelerinde pratik bir (b)ilim olarak yeniden ortaya çıkmaktadır.³⁸ Fakat Scotus, Thomas'ın aksine, ahlâkî muamelede pratik felsefe için Aristoteles'in öngördüğü içeriği, kesin bir bilimin tematik şartlarına yeten bir ölçü olarak Albert'e sadık kalmaktadır. Scotus'a göre; tabii yasanın hükümleri, taviz vermeksizin onun konusu olarak belirlenmelidir. Çünkü böylece koşullu-tümdengelimli olarak tecrübe edilebilen bir etiğin içeriği, tabii yasanın hükümlerinden hareketle elde edilebilmektedir. Burada dikkatleri çeken Scotus'un Albert'en biraz farklı olarak etiği, II. *Analitikler*'den hiç taviz vermeden geliştirmek istemesidir. Bu nedenle o, sadece bir erdem öğretisi ortaya koymak yerine; merkezinde geleceğini iradî olarak tayin edebilmenin yer aldığı bir pratik felsefe anlayışını geliştirmektedir. İki düşünür arasındaki bilim-kuramsal fark -ki bu, neticede Scotus'un önerisinin aklî temellerini de göstermekte- Scotus'un *kategorik-deduktiv* etik anlayışını kapsamlı bir bilgi eleştirisiyle temellendirmesidir. Bu bağlamda o, kesin bir bilimin uygulanabilirliğiyle imkânlılığı arasında esas bakımından bir ayrım yapmaktadır. *Kategorik-deduktiv* bir etik, -onun tezi bu- mümkündür; çünkü onun içeriği bilinebilmekte ve sadece kayıt altına alınamayan bir akıl aracılığıyla uygulanabilmektedir. Ancak bu, insana dünyevî varoluşunun şartları dâhilinde verilmemektedir. Böylece o, ihtimalî bir etikle

---

³⁷ Bkz. Kluxen, Wolfgang: *Philosophische Ethik bei Thomas von Aquin*, 2. genişletilmiş baskı, Hamburg 1980, 93–107, 106.

³⁸ Bkz. Möhle, H.: *Ethik als scientia practica nach Johannes Duns Scotus. Eine philosophische Grundlegung*, Münster 1995 (BGPhThMA N. F. 44).

yetinmek zorunda kalmakta ve *kategorik-deduktiv* etiğe, ideal olarak da olsa tutunabilmektedir.

Sonuç

Albert, bilim olarak etik sorununu ele alırken, öncelikle etiğin bütünlüğü ve konusunun belirlenmesinde mümkün olduğunca Aristotelesçi anlayışa bağlı kalmak istemektedir. Bu nedenle o, etik disiplininin bilimselliğini ve yöntemini amaca dönük sorular yöneltmek suretiyle tartışmaya açmaktadır.

Albert, ilk olarak Aristoteles'in etik anlayışını açıklığa kavuşturmakta; ancak nihai noktada ondan net olarak ayrılan bir açılım sergilemektedir. Bu tavır Albert'in, şerh ettiği pratik felsefeye ait metinle karşılaştırıldığında bir yönüyle büyük bir yönüyle de küçük beklentiler içinde olduğunu göstermektedir.

Koşulsuz-tümdengelimli bir yoldan hareketle tecrübe edilen ve davranışı evrensel ve zorunlu ilkelerle açıklayan bir *ethica docens* fikri, eğer sınırları çizili bir ahlâkîlik çerçevesinde ihtimalî delillerle elde ediliyorsa, Albert, Aristoteles'ten çok daha kesin bir bilimsellikten yana tavır koymaktadır. Ancak onun *etica docens* fikrini açımlayışı, pratik felsefenin *Nikomakhos'a Etik*'te öne sürülen bilimsel duruşunu zayıflatmaktadır. Çünkü Albert'in yaklaşımında faydalı bir disiplin olarak etik, bilimsel bir düşünüşte ayırıcı özellik olarak umumî kalamamaktadır. Daha da ötesi, özel ve münferit tutum ve davranışlarla çok fazla ilgilenmektedir.

Bilimsel ve kuramsal belirlemeye ilave olarak tecrübeye dayalı olan bir *ethica docens*'in hangi nedenden dolayı (*propter quid*) uygulanabilir olduğu sorunu tartışmalıdır. Zira Albert, etik anlayışında merkezi bir konuma sahip olan metafizik varsayımlarla pratik ifadelerin ayrılmasını zorunlu kılan düşüntülü / spekülatif bir öneri yapmaktadır. Bu ise, Albert'in hizmetini içinden çıkılmaz birtakım güçlüklerle karşı karşıya bırakmaktadır.

Kaynakça

- Albertus Magnus: "Das erste Buch der Nikomachischen Ethik bei Albertus Magnus", *Albertus Magnus: Doctor Universalis* 1280 1980 içinde, ed. Gerbert Meyer ve Albert Zimmermann, Matthias-Grünewald, Mainz 1980.
- Albertus Magnus: *Ethica* (Paraphrase zur Nikomachischen Ethik des Aristoteles oluşum tarihi yaklaşık olarak 1262 / 63, Ed. Par. T. 7; Erlangen, Univ. Cod 263 [s. 13 / 14] l. 1 tr. 1 c. 1 [p. 2b; f. 1rb]).
- Albertus Magnus: *Super Ethica*, Prim. ed. Wilhelmus Kübel, Münster (1. Fasz. 1968; 2. Fasz. 1972).
- Albertus Magnus: "Physica", *Beati Alberti Magni Ratisbonensis Episcopi, Ordinis Praedicatorum Opera Omnia* içinde, 38 cilt, ed. A. Borgnet., Paris 1890-1899.
- Albertus Magnus: "Albert der Große. Seine Zeit, sein Werk, seine Wirkung". Hrg. Albert Zimmermann, *Miscellanea Mediaevalia* içinde. Veröffentlichungen des Thomas-Instituts der Universität zu Köln, Bd. 14, Berlin-New York 1981.
- Aristoteles: *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Saffet Babür, Ayraç Klasik Metinler, Ankara 1998.
- Aristoteles: *Organon IV, İkinci Analitikler*, Çev. H. Ragıp Atademir, MEB, İstanbul 1996.
- Betzendörfer, Walter: *Glauben und Wissen bei den Grossen Denkern des Mittelalters*, Leopold Klotz / Gotha 1931.
- Bréhier, Emile: *Felsefe Tarihi C. I İlkçağ ve Ortaçağ, fasikül I, Giriş-Helen Devri*, Çev. Miraç Katırcıoğlu, M.E. B. yayınları, İstanbul 1969.
- Boiadjev, Tzotcho: "Wozu mittelalterliche Philosophie?" *Miscellanea Mediaevalia* 26, *Was ist Philosophie im Mittelalter* içinde, Berlin / New York: Walter de Gruyter, 1988.
- Craemer-Ruegenberg, Ingrid: *Albertus Magnus*, C. H. Beck, München 1980.
- De Libera, Alain: *Ortaçağ Felsefesi*, Çev. Ayşe Meral, Litera Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Dreyer, Mechthild: "Ethik als Wissenschaft nach Albertus magnus", *Miscellanea Mediaevalia* 26, *Was ist Philosophie im Mittelalter* içinde, Berlin / New York: Walter de Gruyter, 1988.
- Dunbabin, J.: "The Two Commentaries of Albert Magnus on the Nicomachean Ethics", *Recherches de Théol. ancienne et médiévale* 30 içinde 1963.

- Eckert, Willehald Paul: "Leben und Werk des Hl. Albertus Magnus", *Albertus Magnus ausgewählte Texte (Lateinisch/Deutsch)* içinde, Hrg. Albert Fries, değiştirilmemiş 4. Baskı Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2001.
- Grabmann, Martin: "Der Einfluß Albert der Große auf mittelalterliche Geistesleben", *Mittelalterliches Geistesleben Bd. 2* içinde, München 1936.
- Hödl, L.: "Über die averroistische Wende der lateinischen Philosophie des Mittelalters im 13. Jahrhundert", *Recherches de théologie ancienne et médiévale* 39 içinde, 1972.
- Katircioğlu, Miraç: "Önsöz", Emile Bréhier: *Felsefe Tarihi C. I İlkçağ ve Ortaçağ, fasikül I, Giriş-Helen Devri* içinde, Çev. Miraç Katircioğlu, M.E.B. yayınları, İstanbul 1969.
- Kluxen, Wolfgang: *Philosophische Ethik bei Thomas von Aquin*, 2. genişletilmiş baskı, Hamburg 1980.
- Kraft, Victor: "Wissenschaftliche Erkenntnis und Philosophie", *Hubert Schleier: von Platon bis Wittgenstein Eine philosophisches Lesebuch* içinde, Beck, München 1998.
- Möhle, H.; *Ethik als scientia practica nach Johannes Duns Scotus. Eine philosophische Grundlegung*, (BGPhThMA N. F. 44)..Münster 1995.
- Schöpfer, J.: "Bibliographie", *Albertus Magnus-doctor universalis, Festschrift der deutschen Dominikaner zum 700. Todestag Albert des Großen* içinde, Herbst 1980.
- Schulthess, Peter ve Imbach, Rudi: *Die Philosophie im lateinischen Mittelalter, Ein Handbuch mit einem bio-bibliografischen Repertorium*, Artemis&Winkler, Zürich und Düsseldorf 1996.
- Timuçin, Afşar: *Aristoteles Felsefesi*, Kavram Yayınları, İstanbul 1976.
- Werner, Petra: *Himmel und Erde: Alexander von Humboldt und sein Kosmos*, Humboldt-Forschung, Bd. 24 Akademie, Berlin 2004.
- [www.bautz.de / bbkl / a / albertus_magnus.shtml](http://www.bautz.de/bbkl/a/albertus_magnus.shtml)

Albert Magnus and Ethic as a Science

Citation /©-Dönmez, S. (2007). Albert Magnus and ethic as a science. *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 7(1), 27-44.

Abstract- If the period of Middle Ages is studied open-mindedly and away from stereotypes, it will be noticed that it harboured richness and brightness in terms of creative thought which is considered as a level reached only in modern times. It introduced productivity and expansions, not only in theology but also in philosophy, to the extent that they hold a potential to shed lights on today's problems. What I understand from the terms of productivity and expansions is the exploration of various theoretical structures with universal qualities and introducing new areas into the service when participating in active life and thought. Albert (1206–1280) who was honoured with the title of “great-magnus” by the Western world and who was awarded with the title of “*doctor universalis*” in the Middle Ages, seems to have passed well beyond his age with his philosophical, theological and scientific works in which, especially due to influence by Aristotle particularly in method, he attributed an important place to natural area. Drawing upon Aristotelian scientific measures, which were commonly exercised until 19th century, his effort to ground the notion of a theoretical ethics, which was based on metaphysics, on a level of practical structure, gives opportunity to discuss a problem which is still argued today, from a different point of views.

Keywords- Albertus Magnus, Ethic, Second Analyticals, Science, The Philosophy of Middle Age.